

บุคคล

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 ในลักษณะ 2 ได้บัญญัติว่าด้วยบุคคลไว้ 2
อย่าง คือ หมวด 1 ว่าด้วยบุคคลธรรมดา ตั้งแต่มาตรา 15 ถึงมาตรา 67 กับหมวด 2 ว่าด้วยนิติบุคคล
ตั้งแต่มาตรา 68 ถึงมาตรา 97 ดังนั้น ในการเรียบเรียงกฎหมายลักษณะบุคคล จึงขอแบ่งออกเป็น 2
ภาค คือ

ภาค 1 บุคคลธรรมดา

ภาค 2 นิติบุคคล

ภาค 1

บุคคลธรรมดา

บุคคลธรรมดา หมายถึงมนุษย์ทั้งปวง ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชาย หญิง เด็ก หรือผู้ใหญ่ บุคคลธรรมดา นั้น กฎหมายรับรองเพศชายและเพศหญิง โดยถือเอาตามกำเนิด ถ้าเป็นหญิง ตามพจนานุกรมคือคนที่คลอดลูกได้ ถ้าบุคคลนั้นเป็นชายมาแต่กำเนิด ต่อมาได้รับการผ่าตัดเปลี่ยนแปลงอวัยวะเพศ แต่ก็ไม่สามารถมีลูกได้ ไม่มีกฎหมายให้ชายผู้นี้ร้องขอเปลี่ยนแปลงเพศโดยใช้สิทธิทางศาล (ฎีกาที่ 157/2524) เมื่อมีสภาพบุคคลแล้ว บุคคลนี้ก็สามารถมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายบัญญัติไว้

ส่วนที่ 1

สภาพบุคคล

มาตรา 15 "สภาพบุคคล ย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุดลงเมื่อตาย ทารกในครรภ์มารดา ก็สามารจะมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังเกิดมารอดอยู่" การเริ่มสภาพบุคคล เริ่มตั้งแต่เมื่อคลอดและจะต้องอยู่รอดเป็นทารก จากหลักกฎหมายดังกล่าว การเริ่มสภาพบุคคลจึงประกอบด้วย 2 กรณี ดังนี้

1. เมื่อคลอดแล้ว ความความเข้าใจโดยทั่ว ๆ ไป หมายถึงทารกได้คลอดจากครรภ์มารดา หลุดออกมาหมดทั้งตัวแล้วไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งติดกับมารดา แม้ยังไม่ได้ตัดรกก็ตาม หรืออีกนัยหนึ่งคือการคลอดเสร็จบริบูรณ์ตามหลักวิชาแพทย์ เพราะในบางครั้งการทำคลอดโดยการผ่าท้อง

2. และอยู่รอดเป็นทารก การอยู่รอดเป็นทารกก็คือการที่ทารกมีลมหายใจนั่นเอง กล่าวคือ มีการแสดงให้รู้ว่าทารกนั้นมีชีวิตอยู่ เช่น การหายใจ การเต้นของหัวใจ การเคลื่อนไหวของอวัยวะของร่างกายทารก แม้ทารกจะมีชีวิตเพียงนาทีเดียวหรือชั่วขณะเดียวก็ตาม ถือได้ว่าทารกได้คลอดเกิดมามีสภาพบุคคลแล้ว

เมื่อทารกมีสภาพบุคคลแล้ว มีใครมาทำร้ายหรือฆ่า ผู้กระทำจะมีความผิดอาญา เช่น ถ้าหากทำร้ายร่างกายทารกเป็นอันตรายแก่กายและจิตใจ มีความผิดฐานทำร้ายผู้อื่นให้เป็นอันตรายแก่กายและจิตใจ ตาม ป.อ.ม. 295 ถ้าฆ่าทารกตาย มีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตายโดยเจตนา ตาม ป.อ.ม. 288

ทารกในครรภ์มารดา

ตามปกติแล้ว เมื่อมีสภาพบุคคลแล้ว บุคคลนั้นอาจถือสิทธิและอยู่ภายใต้บังคับแห่งสิทธิตามกฎหมาย ส่วนสิทธิที่จะได้เมื่อมีสภาพบุคคลเริ่มมาตั้งแต่ทารกได้ปฏิสนธิในครรภ์มารดา ยังมีได้ตลอดก็ตาม ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 15 วรรค 2 ที่ว่า "ทารกในครรภ์มารดา ก็สามารจะมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังเกิดมารอดอยู่" ก็หมายถึงว่าทารกที่คลอดออกมา ถึงแม้กฎหมายจะนับว่าเป็นบุคคลต่อเมื่อคลอดแล้ว ส่วนสิทธิต่างๆ นั้น มีสิทธิได้รับมีผลย้อนขึ้นไปถึงเวลาที่ทารกปฏิสนธิในครรภ์มารดา หลักกฎหมายนี้ ในกฎหมายลักษณะมรดก ได้

วางหลักไว้เท่านั้น เดียวกัน คือทารกในครรภ์มารดาอาจได้รับมรดกได้ แม้ว่าบิดาตายไปในระหว่างยังเป็นทารกอยู่ในครรภ์มารดา ในเวลาต่อมาทารกคลอดออกมามีชีวิตอยู่ ทารกก็มีสิทธิรับทรัพย์สินของบิดาได้ ในฐานะเป็นทายาทโดยชอบธรรม ตามมาตรา 1604 ที่ว่า "บุคคลธรรมดาจะเป็นทายาทได้ก็ต่อเมื่อมีสภาพบุคคลหรือสามารถมีสิทธิได้ตามมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายนี้ ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่าเด็กที่เกิดมารอคอยอยู่ในสภามรณก่อนถึงแก่ความตายนั้น เป็นทารกในครรภ์มารดาอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย" ในกฎหมายลักษณะ ๗๕ กรอบคร่าว ก็บัญญัติรับรองให้ทารกในครรภ์มารดามีสิทธิที่จะได้รับสิทธิต่าง ๆ ได้ ตามมาตรา 1536 ที่ว่า "เด็กเกิดแต่หญิงเป็นภริยาชาย หรือภายในสภามรณวันนั้นนับแต่ที่การสมรสสิ้นสุดลง ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามี หรือเคยเป็นสามี แล้วแต่กรณี" และมาตรา 1561 "บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดาในกฎหมายลักษณะละเมิด เช่น บิดาถูกทำละเมิดถึงแก่ความตาย บุตรในครรภ์มารดาที่เกิดมาภายหลังวันทำละเมิด อาจฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทน เพราะขาดความอุปการะของบิดามารดา ตามมาตรา 443 ได้

สิทธิทารกสามารถมีสิทธิตั้งแต่เมื่อปฏิสนธิในครรภ์มารดานั้น คำว่าสิทธิ ตามฎีกาที่ 124/2487 หมายถึงประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์จะเป็นสิทธิหรือไม่ก็ต้องแล้วแต่บุคคลมีหน้าที่ต้องเคารพหรือไม่ ถ้าบุคคลมีหน้าที่ต้องเคารพ ประโยชน์ก็เป็นสิทธิ กล่าวคือได้รับการรับรองและคุ้มครองของกฎหมาย ดังนั้นทารกในครรภ์มารดาสามารถมีสิทธิได้เมื่อเกิดมารอคอยเป็นทารก เช่น ได้รับมรดกฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ทำละเมิดเป็นเหตุให้บิดาตาย สิทธิในการที่จะได้รับการให้โดยเสน่หา มีสิทธิได้สัญชาติของบิดาโดยกำเนิด

ทารกอยู่ในครรภ์มารดาขณะที่บิดาตาย มีสิทธิเป็นทายาทได้ถ้าหากภายหลังได้เกิดมารอคอย (ฎีกาที่ 341/2502)

บุตรที่คลอดตายในครรภ์มารดา ไม่เป็นบุคคลตามกฎหมาย (ฎีกาที่ 338/2471)

บุตรที่คลอดออกมาแล้วจึงตายถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย (ฎีกาที่ 739/2472)

ส่วนที่ 2

กรณีไม่ทราบวันเกิดหรือวันตายของบุคคล

การมีสภาพบุคคลเริ่มตั้งแต่เมื่อคลอดและอยู่รอด และสิ้นสุดลงเมื่อตาย ดังนั้น วันเกิดคือวันที่ทารกคลอดออกมา และวันตายคือวันที่บุคคลนั้นสิ้นสภาพ ถ้าเป็นการตายโดยสาบสูญ ถือวันที่ศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ ในบางครั้งไม่สามารถทราบวันเกิดหรือวันตายของบุคคลได้ หรือใครตายก่อนกันอย่างไร ในกรณีนี้ที่ตายร่วมกัน ประมวลกฎหมายแห่งและพาณิชย์ได้บัญญัติแก้ปัญหาระเบือนนี้ไว้ในมาตรา 16 และมาตรา 17 ดังนี้